

ОЛЕКСАНДР ВСЕВОЛОДОВИЧ ЗАХАРЕНКО
(15.05.1948—23.09.2004)

23 вересня 2004 р. після тривалої хвороби пішов із життя видатний ентомолог-неуроптеролог, провідний еколог-степовід, фахівець заповідної справи, директор науково-дослідного Інституту фітосанітарного моніторингу Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва, його проректор з наукової роботи, голова Харківського відділення Українського ентомологічного товариства, доктор біологічних наук, професор Олександр Всеволодович Захаренко.

Народився Олександр Всеволодович 15 травня 1948 р. в Харкові в інтелігентній родині: батько — відомий ентомолог і гідробіолог, провідний фахівець з водних комах, кандидат біологічних наук, доцент Харківського державного педагогічного інституту ім. Г. С. Сковороди, Всеволод Борисович Захаренко, мати — доктор біологічних наук, професор, старший науковий співробітник Українського НДІ мікробіології ім. І. І. Мечникова, Ганна Афанасіївна Шинкаренко.

Після закінчення середньої школи, з 1966 по 1971 рр., Олександр — студент біологічного факультету Харківського державного університету ім. О. М. Горького (нині — Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна). Спеціалізувався на кафедрі гідробіології та зоології безхребетних як гідробіолог з вивчення макробентосу водойми-охолоджувача Зміївської ТЕС під керівництвом професора Г. Л. Шкорбатова і доцента В. В. Дукиної. У 1969—1971 рр. брав участь у Комплексній експедиції з санітарно-гідробіологічного вивчення малакофауни р. Сіверський Донець. У 1971—1972 учбовому році працював викладачем біології та хімії в середній школі № 108 м. Харкова.

З 1972 р. Олександр Всеволодович пройшов шлях від старшого лаборанта (1972 р.), молодшого наукового співробітника (1974 р.), завідувача лабораторією лісівництва (1978 р.), старшого наукового співробітника (1979 р.), доцента (1987 р.) до професора кафедри зоології та ентомології (1997 р.), директора НДІ фітосанітарного моніторингу і проректора з наукової роботи ХНАУ. Під час роботи на кафедрі лісівництва Олександр Всеволодович докладав багато зусиль для створення дендропарку і музею природи ХНАУ.

У 1974 р. Олександр Всеволодович за порадою батька та професора С. І. Медведєва об'єктом подальшого вивчення обрав сітчастокрилих комах, які представлені як наземними, так і амфібіотичними формами, та мають велике господарче значення.

У 1979 р. Олександр Всеволодович успішно захистив кандидатську дисертацію на тему: «Фауна, екологія і практичне значення сетчатокрилых (Insecta, Neuroptera) Левобережной Украины» під керівництвом ентомолога, професора Б. М. Литвинова і лісівника, професора Б. Ф. Остапенка. Після захисту кандидатської дисертації Олександр Всеволодович працював старшим науковим співробітником по одній з госпдоговірних тематик кафедри зоології та ентомології та вів за сумісництвом поглиблені заняття, доки у 1987 р. не посів посаду доцента. У цей час О. В. Захаренко активно збирав матеріал по сітчастокрилих не тільки в Україні, але й за її межами. Виїздив до експедицій на Кавказ (Азербайджан, Вірменію, Грузію), у Казахстан, Таджикистан, Беларусь, Росію (Курська і Белгородська області, Нижнє Поволжя), де збирав комах переважно в природних ценозах на території заповідників.

У 1997 р. О. В. Захаренко успішно захистив докторську дисертацію на тему «Сетчатокрылые (Insecta, Neuroptera) Украины и некоторые вопросы охраны редких и исчезающих насекомых» і став одним з провідних фахівців світового рівня по Neuroptera.

Ним описано 1 рід, 11 видів та 1 підвид сітчастокрилих, що належать до таких родин, як Dilaridae: *Dilar vietnamensis* Zakharenko, 1991 і *Nallachus ponomarenkoi* Zakharenko, 1991 з В'єтнаму; Chrysopidae: *Nineta pomacea* Zakharenko, 1983 з Таджикистану і *Brinckochrysa michaelsoni nigrinervis* Zakharenko, 1990 з Туркменії; Myrmeleontidae: *Aspoeckiana longiventris* Zakharenko, 1983 з Туркменії і *Aspoeckiana jakushenkoi* Zakharenko, 1983 з Казахстану, *Nedroledon maculatus* Zakharenko, 1990 з Узбекистану, *Kirghizoleon* Krivokhatsky et Zakharenko, 1994 і *Kirghizoleon cubitalis* Krivokhatsky et Zakharenko, 1994 з Киргизії; Coniopterygidae: *Coniopteryx (Coniopteryx) helvola* Zakharenko, 1987 з Приморського краю Росії, *Coniopteryx (Xeroconiopteryx) balkhashica* Zakharenko, 1988 і *Semidalis*

kasakhstanica Zakharenko, 1988 з Казахстану, *Coniopteryx (Xeroconiopteryx) jordanica* Zakharenko et Al Ajarmeh, 2003 з Йорданії.

З 91 опублікованої наукової праці О. В. Захаренка більш ніж 50 присвячено виключно сітчасто-крилим Палеарктики (зокрема України, Білорусі, Молдови, європейської частини і Далекого Сходу Росії, Кавказу, Казахстану, Таджикистану, Узбекистану, В'єтнаму, Ірану, Йорданії): питанням їх систематики, фауни, екології та охорони.

Досить багато часу та зусиль Олександр Всеволодович присвятив вивченню біологічного різноманіття та функціональної структури ентомофауни степових ценозів у заповідниках, розробці методів охорони рідкісних та зникаючих видів комах, а також оптимізації заповідної справи. З 1980 р. О. В. Захаренко стає одним з організаторів і координаторів комплексних досліджень у степових заповідниках України, і не тільки ентомологів, але й ботаніків, зоологів, географів, про що свідчать численні публікації з питань заповідної справи.

У своїх виступах, присвячених проблемам заповідної справи, О. В. Захаренко послідовно і аргументовано відстоював примат абсолютної заповідності в нечисленних степових заповідниках. Займав принципову позицію щодо неприпустимості управління екосистемами степу. Попереджав про згубність наслідків антропогенного втручання в заповідні ценози. Різко критикував деяких співробітників заповідників, які під приводом збереження «барвистості» степу або тільки одного з компонентів рослинного світу, практикували різні «режими заповідності» (сінокоси, випалювання травостою).

Ентомологічні дослідження, які здійснювалися під керівництвом О. В. Захаренка в степових заповідниках і агроценозах, послужили основою для вдосконалення інтегрованої системи захисту рослин, її екологізації шляхом створення широкої мережі ентомологічних заказників в агроценозах для запилювачів, зоофагів і ґрунтоутворювачів, збагачення лісосмуг корисною ентомофауною і скорочення невиправданої кількості хімічних обробок. У лабораторії екології комах ХНАУ, серед засновників якої був О. В. Захаренко, підготовлено й успішно захищено 8 дисертаційних робіт.

Олександр Всеволодович був талановитим викладачем, який вмів досить лаконічно і водночас змістовно донести до слухачів матеріал базових курсів (таких, наприклад, як «Загальна ентомологія»), викликаючи жвавий інтерес до предмету, а величезний багаж знань та тонкий іронічний гумор робили його насправді улюбленцем серед студентів, аспірантів і колег.

У 1989 р. О. В. Захаренка було обрано головою Харківського відділення Українського ентомологічного товариства і в дуже важких для країни умовах того часу йому вдалось не тільки зберегти товариство, але й вивести його на якісно новий рівень. У 1991 р., після розпаду СРСР, Харківське ентомологічне товариство було зареєстровано у числі перших наукових установ, що дало поштовх до активізації інших регіональних відділень і створення Українського ентомологічного товариства (УЕТ).

Зусиллями О. В. Захаренка, його колег та учнів при товаристві було створено необхідну матеріальну базу, яка дозволила здійснювати ентомологічні дослідження та видавничу діяльність: бібліотека; музейний і колекційний фонди, що складаються, головним чином, із експедиційних зборів членів товариства; колекція типових екземплярів, яка зберігається у Харківському відділенні УЕТ; комп'ютерна і лабораторна техніка; кімната для гостей. Щорічно, а часто і декілька разів на рік, він організовував експедиційні поїздки до різноманітних куточків України, до участі в яких залучались не тільки фахівці-ентомологи, а й ботаніки, що давало змогу проводити комплексні біоценологічні дослідження.

Діяльність Олександра Всеволодовича на посаді проректора з наукової роботи, яка характеризувалась професійною координацією дій наукових підрозділів і постійним акцентом на необхідність провадження фундаментальних досліджень, без яких неможливо уявити розвиток будь-якої галузі аграрної науки, безперечно надавала змогу старшому аграрному університету країни посідати одне з перших місць серед інших (і не тільки аграрних) вищих навчальних закладів.

Упродовж багатьох років Олександр Всеволодович був головним редактором створених ним «Вістей Харківського ентомологічного товариства», заступником головного редактора «Вісника Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва», членом редакційних колегій «Вістей біосферного заповідника „Асканія-Нова”» та низки збірників наукових праць і матеріалів конференцій та з'їздів, постійно виважено і вдумливо редагував на високому професійному рівні велику кількість статей, що безперечно сприяло підвищенню наукового статусу цих видань.

Окрім того, що О. В. Захаренко, безсумнівно, був науковцем, педагогом та громадським діячем найвищого гатунку, ми, колеги та учні, шанували його, передусім, як порядну, добру і чуйну людину.

Світла пам'ять про Олександра Всеволодовича, людину у всіх відношеннях неординарну, талановитого науковця, педагога і громадського діяча, ніколи не згасне у наших серцях.

*Д. В. Вовк, В. М. Грамма,
І. П. Леженіна, М. О. Філатов*